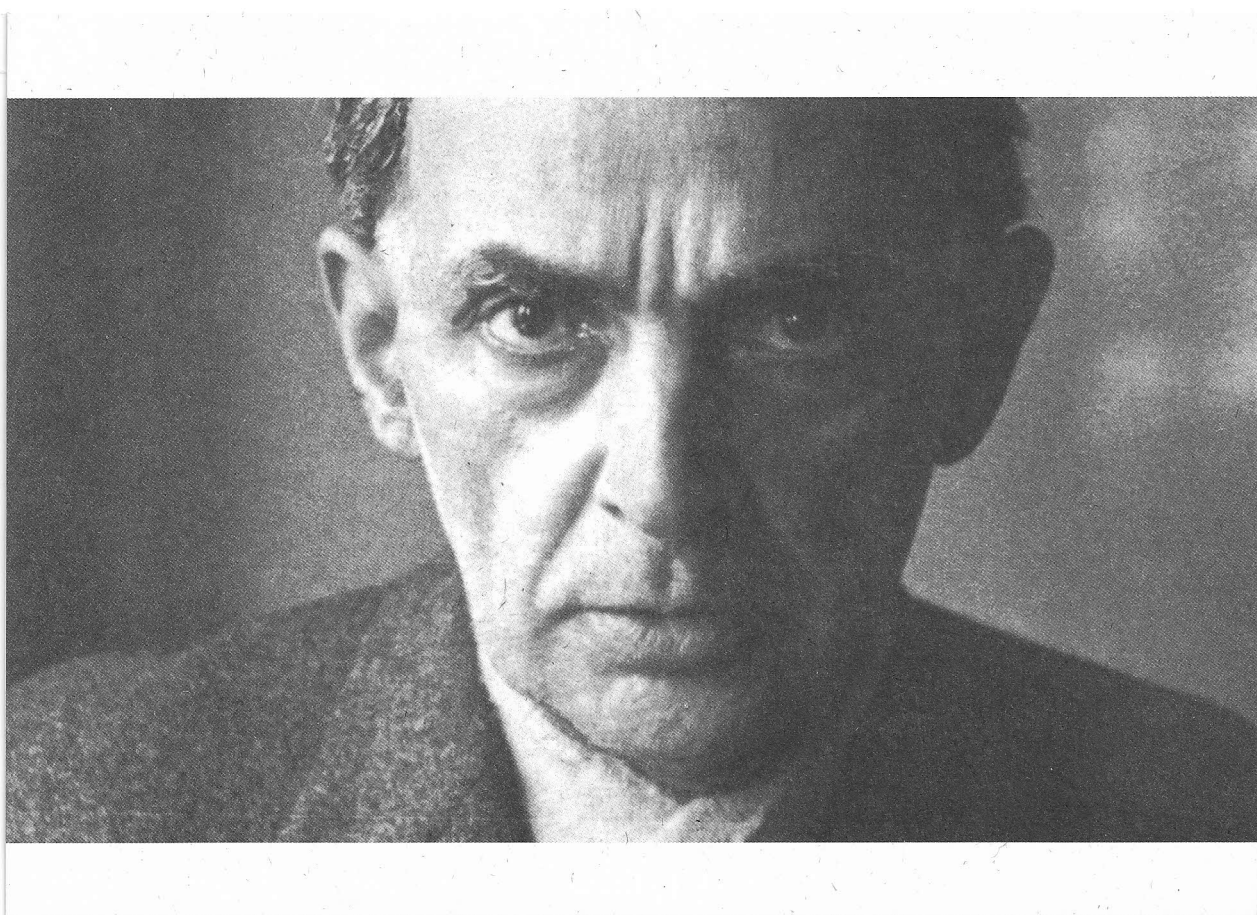

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΙΚΙΩΝΗΣ (1887-1968)

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ Η ΜΑΙΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΜΕΘΟΔΟΣ

Πολύ πρόσφατα, περιβαλλόμενος από το πνεύμα του δασκάλου μου Δημήτρη Πικιώνη στις αίθουσες όπου εκτίθεται το έργο του σε αυτό το κτήριο, είχα την μεγάλη χαρά να μιλήσω για την ηθική ακτινοβολία της προσωπικότητάς του και κυρίως για τον πολύ ιδιότυπο και ανεπανάληπτο τρόπο της διδασκαλείας του. Ανέφερα, μεταξύ άλλων, ότι μέθοδός του ήταν η πανάρχαια αλλά σπάνια ασκούμενη σωκρατική μαιευτική μέθοδος διδασκαλείας.

Δεν θα προβάλω σήμερα φωτεινές εικόνες, θα περιορισθώ στην ανάπτυξη μιας σύντομης θεώρησης που ελπίζω να βρει την κριτική σας ανταπόκριση. Θα αποτολμήσω μία αντιπαράθεση της συμβατικής πανεπιστημιακής διδαχής με την καταλυτική «μαιευτική» μέθοδο διδασκαλείας.

Αρχίζω με την ανάγνωση ενός κειμένου της αρχαιοελληνικής γραμματείας το οποίο απέδωσα ο ίδιος στα νεοελληνικά. Είναι ένα κείμενο που περιγράφει με ακρίβεια την «μαιευτική» διαδικασία στον πνευματικό χώρο. Λέει ο Σωκράτης στον πλατωνικό διάλογο Θεαίτητο:

«Για τη μαιευτική μου τέχνη ισχύουν όλα όσα γνωρίζουμε για την τέχνη των μαιών. Διαφέρει ωστόσο κατά τούτο: ότι δεν προσφέρει βοήθεια στον τοκετό σε γυναίκες, αλλά σε άνδρες και ότι δεν φροντίζει τα σώματα, αλλά τις ψυχές που γεννούν ιδέες. Το σημαντικότερο όμως στην τέχνη αυτή είναι ότι δύναται να εξετάζει εάν η διάνοια του νέου ανδρός γεννά ένα φάντασμα ή και ένα ψέμα ή αντιθέτως μια ιδέα γόνιμη και αγαθή. Διότι και σε μένα συμβαίνει το ίδιο όπως και στις μαιές. Δεν γεννώ δηλαδή εγώ καμιά σοφία και είναι αλήθεια αυτό που μου προσάπτουν πολλοί, ότι δηλαδή μεν θέτω ερωτήματα στους άλλους, αλλά δεν αποφαίνομαι εγώ για κανένα θέμα. Διότι δεν έχω τίποτε σοφό να εκφράσω. Και να πως εξηγείται αυτό. Να εκμαιεύσω με

αναγκάζει ο Θεός, αλλά με εμποδίζει στο να γεννώ εγώ ιδέες. Εγώ λοιπόν δεν είμαι διόλου σοφός κι ούτε έχω να επιδείξω κανένα σοφό εύρημα της ψυχής μου. Όσοι με συναναστρέφονται μοιάζουν, μερικοί από αυτούς, στην αρχή πολύ αμαθείς, όσο όμως προχωρεί η συναναστροφή μας, αυτοί που έχουν το χάρισμα από το Θεό κάνουν αξιοθαύμαστες προόδους, όπως αντιλαμβάνονται και αυτοί οι ίδιοι και οι άλλοι. Και τούτο είναι φανερό: ότι από μένα δεν εδιδάχθησαν τίποτε ποτέ· αλλά ότι ευρήκανε πολλά και όμορφα μέσα τους και τα εγέννησαν. Όσον αφορά την βοήθεια της μαιευτικής, αυτήν την προσφέρει ο Θεός και εγώ.»

Οι έννοιες-κλειδιά που πρέπει να κρατήσουμε – νομίζω – από αυτό το θεμελιώδες κείμενο είναι «το χάρισμα», μια προϋπόθεση δοσμένη από τον Θεό ή αν θέλετε από την φύση, «την ικανότητα των νέων» να βρουν πολλά όμορφα μέσα τους και τον «καταλυτικό ρόλο» του διδασκάλου-πνευματικού μαιευτήρα.

Αλλά ας δούμε την ιδιομορφία της μαιευτικής διδαχής και τους τρόπους της, όπως τους μετέλθε ο Πικιώνης.

Η συνήθως συμβατική, νοησιαρχική εκπαιδευτική μέθοδος, αυτήν που αγνόησε ο Πικιώνης, είναι μία διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων, μία πρακτική, μία γέφυρα προς την γνώση. Στοχεύει στην ανάπτυξη ικανοτήτων για την επέμβαση στην ζωή, δίνει εφόδια για ποικίλες δράσεις.

Αντίθετα, η σπάνια μαιευτική μέθοδος διδασκαλίας λειτουργεί ως καταλύτης όχι προς την κατάκτηση γνώσεων, αλλά προς την ενδοσκόπηση και την αυτογνωσία, στοχεύει στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας· καλλιεργεί την στοχαστικότητα, την αισθαντική δεκτικότητα και το καλλιτεχνικό τάλαντο.

Είναι σαφές ότι η πρώτη μέθοδος οδηγεί σε μια στάση καθυπόταξης του κόσμου, για να μην πούμε – στις χειρότερες περιπτώσεις – και βιασμού του κόσμου, ενώ η άλλη μέθοδος, η μαιευτική, στοχεύει στην δημιουργική πρόσληψη του κόσμου.

Ποιες είναι οι μεθοδεύσεις των δύο τρόπων διδασκαλίας; Κατά την συμβατική διδασκαλία έχουμε πρώτα μια εξοικείωση, μια γνωριμία με τα δεδομένα· τα δεδομένα που είναι αντικείμενα ή γεγονότα που επενδύονται με έννοιες και λέξεις. Η συσώρευση των δεδομένων οικοδομεί την πληροφόρηση. Η κριτική οργάνωση της πληροφόρησης οδηγεί στην γνώση.

Τελευταίο βήμα η ερμηνεία και η ηθική αποτίμηση της γνώσης που γεννά την σπάνια σοφία.

Η εξελικτική αυτή πορεία για την κατάκτηση της σοφίας σταματάει ωστόσο, και δυστυχώς όλο και πιο συχνά, στην άκριτη πληροφόρηση. Προφητικά έχει διαβλέψει την αρνητική αυτή εξέλιξη ο T.H. Elliot ήδη το 1934: «Where is the wisdom we have lost in knowledge, where is the knowledge we have lost in information»: Πού είσαι σοφία που σε χάσαμε στην γνώση, που είσαι γνώση που σε χάσαμε στην πληροφόρηση. Εκεί βρισκόμαστε σήμερα: στην άκριτη πληροφόρηση!

Άλλη η μεθόδευση της μαιευτικής διδασκαλίας: Αυτή στοχεύει στην ανάπτυξη των δημιουργικών χαρισμάτων της εναισθήσεως που προσπαθεί να τα κατακτήσει «με λογισμό και έργο και όνειρο», για να θυμηθούμε την σοφή ρήση του Διονυσίου Σολωμού από τους «ελεύθερους πολιορκημένους» όπως μας την διέσωσε ο Πολυλάς.

«Με λογισμό»: με την κρυφή δηλαδή και ενδόμυχη διατύπωση ερωτημάτων μέσα μας και με την πεισματική διερεύνηση των προσωπικών κλίσεων και ενδιαφερόντων μας. Να «ψαχθείς» αυτό είναι το πρώτο χρέος. «Εδιζήσαμην εαυτόν» μας λέει ο Ηράκλειτος. Και ο Πικιώνης μιλώντας για τον εαυτό του διευκρινίζει: «Είμαι στοχαστικός και κλείνομαι μέσα μου, είτε από τις αποκρούσεις είτε από τις συμπάθειες. Μέσα μου συζητώ. Δύσκολα μπορώ να παρακολουθήσω μία συζήτηση διαλεκτική. Θέλω αυτά που λέγονται να τα ωριμάσω μέσα μου και να βγουν πάλι σαν φυσικοί καρποί». Έτσι δρα ο λογισμός.

Υστερα «με έργο»: με την έμπρακτη δημιουργία, με την απτή διατύπωση μιας προσωπικής ανθρώπινης απάντησης στο θαύμα του κόσμου.

Τέλος «με όνειρο»: με μια απ' ευθείας συναισθηματική εμβάπτιση στον κόσμο μέσω της εναισθήσεως. Ο Πικιώνης εμπιστεύεται την αίσθηση μέσω του πνεύματος όχι μέσω των αισθήσεων. Αναφέρεται σταθερά στην «ενακοή», στην «ενόραση», στην θεώρηση με το «τρίτο μάτι».

Συνοψίζοντας την αντιπαράθεση των δύο μεθόδων διδασκαλίας θα έλεγα ότι ο συμβατικός τρόπος τείνει να διαμορφώσει αυτό που στην παράδοση ονομάζεται homo faber, τον πράττοντα, τον επεμβαίνοντα άνθρωπο, ενώ ο μαιευτικός τρόπος αποβλέπει στον homo ludens, στον

παίζοντα άνθρωπο, με την βαθύτερη βέβαια σημασία της λέξεως «παίζω» δηλαδή του «προσλαμβάνω ευαίσθητα τον κόσμο».

Ποια ήταν τα εργαλεία της μαιευτικής του Πικιώνη;

Πρώτον, η συστηματική αποφυγή μεταδόσεως γνώσεων και αντ' αυτής η υποβολή νύξεων, σπερματικών ιδεών. Η υποβλητικότητα της διδασκαλίας.

Δεύτερον, η μετάδοση δικών του αμφιβολιών και ερωτημάτων στους σπουδαστές ώστε να προκαλέσει την εσωτερική διερεύνηση, τον λογισμό. Η καταλυτική προκλητικότητα της διδασκαλίας.

Τρίτον, η συχνή αναφορά χωρίων της φιλοσοφίας και της ποιητικής γραμματείας, πρακτική που ακολουθούσε πιστά, για να φέρει τους νέους αντιμέτωπους με την πανανθρώπινη σοφία και όχι με την δική του. Η ταπεινότητα του δασκάλου.

Τέταρτον, η ανταλλαγή ιδεών και προθέσεων μέσω των σχεδίων. Διάλογος με γραμμές, όχι με λόγια. Η εικαστική δημιουργία ως συνδυετικός κρίκος μεταξύ δασκάλου και μαθητών. Εδώ και πάλι ένα θαυμάσιο χωρίο του: «Πρέπει μία γραμμή να μπορεί να εκφράσει πολύ περισσότερα από την νοητική κρίσιν. Εγώ θα ήθελα να ιδώ την γραμμήν ή την πραγμάτωσιν εκ των ζωγραφικών εκείνων με τους οποίους εμίλησα. Τότε πείθομαι. Έχω το νόμισμα το ακέραιον, άμα έχω το σχέδιό τους». Η δημιουργικότητα του δασκάλου.

Και ένα τελευταίο: το ζωντανό παράδειγμα μιας στάσης ζωής. Χωρίς δογματισμό, χωρίς τάση προς διαλογικές αντιπαραθέσεις, με μια βαθύτατη νοσταλγία της αρμονίας. Πίστευε μαζί με τον μυστικό Nicolaus Cusanus στην *Docta ignorantia* (την σοφή άγνοια) και απέβλεπε στην *coincidencia oppositorum* (την σύμπτωση των αντιθέσεων).

Ας μνημονεύσω, τέλος, και τα ζείδωρα χαρακτηριστικά της προσωπικότητός του: Την απουσία κάθε σοβαροφάνειας. Την απουσία επάρσεως, οίησης και ρητορίας. Την απουσία στεγνού διδακτισμού και σχολαστικότητας. Από την άλλη μεριά: Το χάρισμα της διαθεσιμότητας. Ανοικτός στους συνανθρώπους και ιδίως στους μαθητές του. Το χάρισμα της εμπαθίας, της μέθεξης, του συμπάσχειν με τα πράγματα. Το χάρισμα της δεκτικότητας. Ανοικτός στις θύραθεν από παντού επιρροές της τέχνης.

Έτσι ένας καθηγητής πανεπιστημίου έγινε από εκπαιδευτικός λειτουργός, φίλος και δάσκαλος, πνευματικός πατέρας και παράδειγμα ανθρώπινου και καλλιτεχνικού ήθους. Πάντοτε, για να θυμηθούμε και πάλι τον Πλάτωνα, «επί το πολύ πέλαγος τετραμμένος του καλού και θεωρών», αγναντεύοντας την μεγάλη θάλασσα της ομορφιάς και αποθαυμάζοντας. Και σε αυτήν την ενατένιση ήθελε να συμπαρασύρει και εμάς που βρεθήκαμε κοντά του. Άξιος ψυχαγωγός.